

Sl. Vencl, Praha, AÚ

Četnost publikací dokládá, že v archeologické literatuře je věnována dosti značná pozornost jak výkopové technice, tak chronologickým systémům i aplikaci přírodovědeckých metod: relativně opomíjenou oblastí se zdá být interpretace, prováděná spíše případ od případu. Je otázkou, zda nepatrná pozornost věnovaná interpretaci není důsledkem zakořeněné mylné představy, že nalezený artefakt nebo dobře vykopaný objekt je nepochybnou objektivní skutečností nejen sám o sobě, ale i svými vztahy a také představami, které navozuje a vyvolává. Snad právě představa, že hmotný pozůstatek nemůže vypovídat jinak než pravdivě, vzbudila a udržuje dojem, že interpretace je věcí samozřejmou, neproblematickou. Na příkladu interpretace pravěkých staveb je však možno dokázat nutnost kritiky hmotných pramenů¹ demonstrací disproporce mezi planigrafickým rozmístěním kúlových jamek (jako nejčastějším pozůstatkem stavby) a vymezením půdorysu stavby, která může být chápána obecněji jako disproporce mezi hmotnými pozůstatky a původním jevem. Ve většině případů jsou v archeologii zachované stopy podvědomě a nepřesně interpretovány jako celé věci nebo jevy, neboť ty věci nebo jevy jsou prostřednictvím pozůstatků skutečně zastoupeny a doloženy; chybnost této úvahy spočívá v tom, že „dokládat existenci“ neznamená totéž, co schopnost striktně ji vymežit.

Existenci pravěkých staveb lze zjistit jen tehdy a do té míry, jakou se zachovaly jejich hmotné pozůstatky in situ. Vzhledem ke skutečnosti, že povrch země podléhal neustálým změnám (jejichž celkový objem je funkcí času a intensity působících činitelů) v důsledku působení geologických procesů (tj. souhrnu vlivů mechanických jako jsou erose, deflace a odnosné procesy vůbec, i pedochemických jako tvorba půd a degradační procesy) stejně tak v důsledku lidské aktivity (z nichž největší a nejširší účinek má dosud zemědělství), je zřejmé, že zachování pravěkých staveb je částečné co do počtu i druhů a co do úplnosti konstrukčních detailů jednotlivých objektů. Pravěké stavby je možno dělit na základě celé řady různých hledisek (kupř. chronologicky, funkčně, konstrukčně co do druhů použitých technik i materiálů); pro sledování možností zachování pozůstatků pravěkých staveb, které je základem pro řešení sledované otázky,

* Rukopis uzavřen v únoru 1967. Výtah práce byl přednesen na konferenci čs. archeologů v Liblicích v březnu 1967.

¹ Kritika je prováděna zřídka, jak je možno ukázat na pracích o pravěké architektuře: publikované interpretace různých autorů jsou původci syntetických prací přejímány zpravidla jako objektivní skutečnosti bez kritické analýsy hodnoty jednotlivých pokusů. Zájem se soustředí na teorie vývoje, chronologii, rozšíření chat apod. (srv. např. *W. Radig*, Frühformen der Hausentwicklung in Deutschland, Berlin 1958; *F. Schlette*, EAF 5, Berlin 1958; *O. Menghin*, v: *W. Otto*, Handbuch der Archäologie 2, München 1950). Literaturu viz např. *J. Filip*, Hand-

mohou být kritériem především změny úložních poměrů a soubor hledisek konstrukčních, z nichž zvláště a) druh a trvanlivost použitého stavebního materiálu, b) vztah základů a podlaží stavby k tehdejšímu povrchu, c) vztah úrovně tehdejšího povrchu k povrchu dnešnímu, d) hloubka rozrušení současného povrchu².

Dosavadní zkušenosti z archeologických výzkumů v naší oblasti ukazují, že základním stavebním materiálem bylo dřevo v podobě trámů i proutí (vedle hlíny, důležitost jejíhož uplatnění narůstala směrem k jihovýchodu), jehož přímé zachování je však pohříchu spíše výjimečné nežli všeobecné (bylo zachováno jen ve vodě, v bahně, v rašelině, event. konservováno ohněm); častěji je dřevo doloženo pouze nepřímo např. negativním otiskem ve vypálené hlíně nebo barevným stínem po zetlení. Pravděpodobnost zachování pozůstatku stavby je pak v důsledku ničení povrchu, pokračujícího postupně směrem dolů (např. erosi a hlubokou orbou) tím větší, čím hlouběji pod tehdejší povrch konstrukce stavby zasáhla. Z hlediska úrovně podlaží staveb mají přirozeně největší pravděpodobnost zachování stavby 1. s podlahou pod úrovní tehdejšího povrchu terénu, tedy polozemnice, zemnice, nežli 2. stavby s podlahou zhruba na úrovni tehdejšího terénu (tedy např. sruby, stavby kulové konstrukce) a tyto zase větší naději nežli 3. stavby s podlažím nad úrovní tehdejšího terénu (např. zásobárny, tj. stavby na sloupech, eventuelně na pařezích, na polštářích nebo na podložkách typu srubových věnců, event. podložené ještě plochými kameny). Kladný vliv na zachování staveb s podlažím na a nad úrovní mohla mít bezprostředně následující stavební aktivita, zakryvší pozůstatky starších stavebních fází (např. telly, správní střediska „městského“ charakteru a zvláště časně středověká města) nebo slabost až absence odnosných procesů spolu s neintensivní zemědělskou činností (např. trypilské stavby); podobně působilo překrytí pozůstatku sídliště novými sedimenty (např. navátím písků) nebo zvýšení spodní hladiny změnou vodního režimu.

Charakteristickým společným znakem všech pravěkých staveb (s výjimkami, jakými jsou např. nuraghy) je skutečnost, že nebyly zachovány úplně, tj. že se nezachovaly střechy a jen dosti vzácně vyšší partie stěn (dokonce i base stěn se zachovaly většinou nepřímo). Nepřímými doklady jsou ikonografické prameny (pravěké výtvarné projevy a hlavně starověké a časně středověké památky a rukopisy) a dobové kultovní (?) modely (např. z neolitu, ale i chýšovité urny³), jejichž výklad však rovněž není bez problémů (zvláště otázky věrnosti vyobrazení chat v odlišném materiálu a ve značném zmenšení, úsudky z chybění nebo nejednoznačných konstrukčních detailů⁴). Proto otázka rekonstrukce celkového

buch I 1966, 466—68.

² Srv. třídění *Wł. Holubowicze*, O nową metodę badań budownictwa starożytnych Słowian, AR X, 1958, 232—233, 237—246.

³ Např. *J. Filip*, Handbuch I, Praha 1966, 469.

⁴ Srv. např. možnost záměny modelů volutových pecí z Blanného a Boskovštejna za domnělé modely chat (*A. Píffl*, Vzory pre rekonštrukciu pravekej architektúry, *Příroda a spoločnosť* 2, Martin 1953, 86—95).

vzhledu pravěkých staveb nemůže být problémem čistě vědeckým, ale více méně popularisačním. Vlastní badatelské úsilí musí být nejprve omezeno na problémy rekonstrukce půdorysné situace staveb, spojené event. s analýsou údajů o konstrukci stěn. Pokusy o rekonstrukci celkového vzhledu lze nepochybně vítat pro účely muzejní i literární popularisace, ale nelze je směřovat a zaměřovat za interpretaci ryze vědeckou: působivost a názornost celkových rekonstrukcí staveb, která je v oblasti popularisace předností, je svým odrazem do oblastí čistě vědeckých pramenem chyb, působených neuvědomělým zpětným pronikáním a záměnou interpretace se skutečností⁵.

Ve střední Evropě, která je oblastí kontinuitivně intensivně osídlenou (a jako taková poskytuje možnost zjištění četných pozůstatků pravěkých staveb), ale proto také intensivně zemědělsky zpracovávanou a jako takovou z největší části se značně zničenou povrchovou vrstvou⁶, která by ty pozůstatky měla obsahovat, je nejběžnější a nejčastější stopou pravěkého obydlí nález 1. spodní části polozemnice nebo zemnice a 2. spodní části konstrukce budov s podlažím zhruba na úrovni tehdejšího povrchu, projevující se buď přímo pozůstatky sloupů a trámců, nebo častěji nepřímo jejich otisky, žlábků a kúlovými jamkami; pouze ojediněle bývají zachovány stopy podlah nebo vnitřního zařízení.

Za velmi důležitou lze považovat skutečnost, že tyto dva základní typy staveb se zachovávají řádově odlišným stupněm, což se promítá do možností jejich interpretace a eventuelní rekonstrukce: Polozemnice a zemnice bývají vždy zachovány v úrovni nad podlahou, tedy vždy alespoň zbytkem jámy, pokud se vůbec zachovávají (lze patrně očekávat jen málo případů, kdy by po zničeném zahloubeném objektu zůstaly pouze kúlové jamky, i když to samozřej-

⁵ Příkladem popularisačně snad přípustné, ale odborně nejspíše neudržitelné rekonstrukce z poslední doby je např. pokus o rekonstrukci laténských dvorců z Hrazan (*L. Jansová*, Hrazany, Praha 1965, obr. 4): 1; protože je na Hrazanech prokázáno vícenásobné osídlení, měla by být zdůvodněna současnost rekonstruovaných objektů (zvláště u tzv. drobných přístavků), 2. sporná je i přímočará rekonstrukce stěn, kde žlábkům odpovídá plná stěna, zatímco řady kúlů stěny netvoří, 3. sporné je i zastřešení všech budov (včetně otázky, zda je zastřešení velkých ploch důvodné: byla-li provedena rekonstrukce zastřešení jižního čtverce východního dvorce, pak by bylo možno předpokládat stejný způsob zastřešení i severní části téhož dvorce, neboť pozůstatky konstrukce jsou tam téhož charakteru, atd.); je možno vyloučit, že šlo o ohrady, v nichž (? — jsou-li současné) byly obytnými objekty pouze zahloubené chaty (a třeba i další možná i beze stop zmizelé povrchové stavby, jak vyplývá z odlišnosti nadložních poměrů dvorců III a IV)? Ze zřetelného zničení původní sídelní úrovně, patrné zvláště u některých částí dvorců I a II, vyplývá, že před pokusem o rekonstrukci celkového vzhledu náleželo nejprve provést rekonstrukci původního vzhledu půdorysu srovnáním s lépe zachovanými dvorci III a IV.

⁶ Většina nesprávných interpretací pravěkých chat pochází právě z této oblasti, kde se pravěká architektura zachovala jen těmi nejmenšími zbytky, spodními částmi kúlových jamek. Např. ve Švýcarsku, Holandsku, sev. Německu a všude, kde přírodní prostředí podporovalo uchování dřeva, nedocházelo k systematictějšímu výskytu chybných interpretací proto, že interpretace chat byly prováděny vždy na základě více konstrukčních prvků (zpravidla dřevěná podlaha, zbytky udusané podlahy, ohniště, zbytky basí stěn a event. sloupů); samozřejmým nálezem byly i v těchto případech kúlové jamky, ale ty zpravidla nebyly při výzkumu a publikaci ani zmíněny, natož aby byly použity jako základní element interpretační.

mě nelze vyloučit); pravidelně je tedy tento typ staveb doložen podlahou, a tím i zařízením na ní ležícím nebo do ní zahloubeným: bývá zachováno ohniště, stopy po lavicích aj., stopy konstrukce střechy nebo stěn, pokud byly tyto konstrukce provedeny uvnitř jámy. Tyto údaje zpravidla plně určují půdorys stavby⁷. Naproti tomu pravěké stavby s podlažím zhruba na úrovni (nebo nad úrovní) tehdejšího terénu bývají — v důsledku zničení povrchových vrstev geologickými činiteli i orbou — běžně zachovány v úrovni pod podlahou, tj. jen těmi spodními částmi konstrukce, zasahujícími do dnes ještě neporušené a barevně odlišené dovolující vrstvy zeminy: sídelní úroveň, tedy podlaha, je zachována jen velmi vzácně stejně jako ohniště (zvláště pokud nebylo dostatečně zahloubeno a leželo naopak na podlaze) nebo další stopy vnitřního zařízení. Tento typ pravěkých staveb bývá u nás zachován jen spodními částmi kůlových jamek, vyplněných tehdejším půdním typem, někdy se zuhelnatělými stopami dřeva nebo barevným stínem po kůlu. Přitom je zřejmé, že spodní části kůlových jamek (často původně značně hlubokých) se mohly zachovat jen u staveb, které byly s pomocí kůlů konstruovány, a jejichž konstrukce tak vůbec zasáhla do podloží. Další důležitou a pro možnosti interpretace nepříznivou okolností je fakt, že kůlová jamka sama o sobě nejčastěji nedovoluje rozeznání funkce sloupu, z jejíhož poznání by mohlo vyplynout např. určení časového vztahu mezi jednotlivými kůly: v komplikovanější planigrafické situaci, jaká je na většině sídlišť obvyklá, zpravidla totiž nelze rozeznat současnost určité skupiny kůlů ani v tom smyslu, zda vůbec náležely téže stavbě. Tím méně je většinou možno určit, který z kůlů je funkčně pomocný, stavební, které kůly jsou konstrukční, které pak preventivně reparační nebo které jsou výsledkem pozdější přestavby, které jsou stopami vnitřního dělení stavby nebo vnitřního zařízení, anebo které z kůlů měly funkci podpěrnou, zpevňující podklad stavby. Zbytky kůlových jamek všech typů těchto sloupů mají planigraficky tutéž hodnotu, neboť se při plošném odkryvu jeví stejným a více méně rovnocenným způsobem. Ze zhytku kůlové jamky už vůbec nelze soudit — což je důležité pro event. pokusy o rekonstrukce — jak byl kůl vysoký, tj. zda nepřecházel na povrch třeba i jen nepatrně. Z toho vyplývá, že na rozdíl od zahloubených chat, které — pokud se vůbec zachovají — poskytnou vesměs dostatečně úplné údaje, postačující k vymezení půdorysné dispozice stavby, není u staveb s podlažím zhruba na úrovni tehdejšího terénu stejně samozřejmě pravděpodobné, že zachovaná část (neznámo jak velká) pravěké stavby poskytne dostatečné údaje k vymezení jejího původního půdorysu. Tuto skutečnost, která dosud není většinou odborníků, interpretujících plošné odkryvy pravěkých sídlišť na základě planigrafické situace kůlových jamek, dostatečně respektována, ačkoli na ni již jasně upozornil na příkladech

⁷ Pouze s tou výjimkou, že nelze apriorně považovat zahloubený objekt za celou stavbu, neboť není možno vyloučit kombinaci zahloubené části stavby s nezahloubenou: analogická situace byla např. zjištěna v Sezimově Ústí (*L. Hrdlička, M. Richter, Z. Smetánka*, AR XVIII, 1966, 663), kde byl nalezen dům, skládající se z nepodsklepené dřevěné části a ze sklepního prostoru na sucho vyzděného.

slovanských staveb z Opole *W. Holubowicz*⁸, bych chtěl znovu zdůraznit. Interpretace pravěkých staveb, prováděná v naší oblasti převážně na základě zbytků kúlových jamek, je totiž v praxi běžně prováděna více méně mechanickým sdružováním stop po kúlech interpretačními čarami, spojujícími kúlové jamky, ležící zhruba na přímce, k níž jsou vyhledávány jiné podobné linie, více méně kolmo navazující, které jsou pak pokládány za doklady stěn chat; ty kúly, které se nacházejí uvnitř takto vymezených většinou obdélníkovitých objektů, jsou pak pokládány za pozůstatky konstrukce střechy. Tento interpretační způsob⁹, mající stejně jako řada jiných interpretačních postupů v archeologii spíše charakter svobodné tvorby nežli smluvenými pravidly řízeného rekonstrukčního postupu (např. není stanoveno, které kúly lze považovat za ležící v řadě, dále které minimální seskupení kúlů lze mít za řadu, atd.), je naprosto nesprávný pro svoji metodologickou nedostatečnost¹⁰ (ke každé interpretaci se přistupuje jako k jedinečné, analogie nezkoumané hodnoty jsou užívány jako kritéria možnosti existence typů staveb, atd.). Interpretace, spočívající v mechanickém výkladu stop kúlů, ležících v jedné linii, jako stěn chaty, je totiž založena na následujících zamlčených předpokladech: 1. všechny odkryvy sídlišť, po nichž zbyly kúlové jamky, jsou pozůstatky tzv. kúlových staveb; 2. všechny pravěké stavby byly konstruovány výhradně kúlovou konstrukcí tak, že sloupy jednotlivých stěn se nacházely vždy v jedné linii; 3. sloupy, dovolující předpokládat funkční rovnocennost, zanechaly rovnocenné stopy, takže pozůstalá soustava kúlových jamek je v zásadě úplná, pokud se vůbec zachovala. Samozřejmým předpokladem je i to, že 4. v určité změti nebo systému kúlových jamek náležejí vnější konstrukci stěn a vnitřní konstrukci střechy.

Nesprávnost prvního předpokladu (vzniklého povrchním úsudkem z jevové formy na podstatu v těch oblastech, kde se pozůstatky pravěkých staveb zachovaly téměř výhradně jen zbytky kúlových jamek) je doložena existencí řady pravěkých staveb naprosto rozdílných technik (např. sruby, stavby budované zasouvací technikou, stavby hrázdné, hliněné aj., zasahující do podloží různým stupněm), zjištěných na pravěkých sídlištích s příznivými podmínkami pro

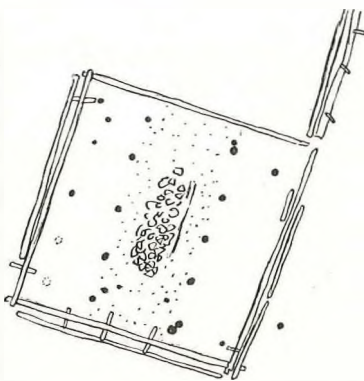
⁸ Opole, Katowice 1956. — *Wl. Holubowicz*, AR X, 1958, 245 výslovně žádal revisi interpretace slovanských domů tzv. kúlové konstrukce ve smyslu zjištění možnosti jejich interpretace jako domů srubových nebo domů se stěnami „przysłupowymi“; tento požadavek je vyjádřen zcela jasně, avšak bez odezvy, neboť patrně nebyl vyjádřen dosti rozlehle, aniž uvedl dostatek příkladů, které by usnadnily pochopení.

⁹ Byl ověřen např. provedením testu interpretační přesnosti v AÚ ČSAV Praha na podzim 1966 (*Sl. Vencl*, Test interpretační přesnosti — Úvod ke studiu archeologické interpretace na základě plošných výzkumů sídlišť, rukopis).

¹⁰ V dosavadních interpretačních praktikách je možno pokračovat jen tehdy, jestliže smyslem interpretace je sestrojení některých podle našeho zdání možných chat; jestliže však definujeme smysl interpretace v nalezení původní skutečnosti, pak to znamená, že častěji než dosud zůstanou planigrafické situace plošných odkryvů neinterpretovány s podotknutím, že míra zachovaných pozůstatků jednoznačně zdůvodnitelnou interpretaci v detailu nedovoluje, i když bude možno označit celkový charakter staveb. To je případ většiny povrchových staveb na slovanských sídlištích (srv. *J. Kudrnáč*, AR VII, 1955, 75; *E. Lehmann*, AuF 2, 1957, 177 až 183).

zachování kulturních vrstev. Rovněž druhý předpoklad je vyvrácen nálezy staveb, průběh jejichž stěn není určován lineární řadou kulových jamek (srv. např. stavby jako chata 1 z Opatovic nad Labem¹¹ nebo konečně i zahloubené římské chaty se šestiúhelníkovitým uspořádáním kúlů¹²). Nesprávnost třetího předpokladu vyplývá např. z existence mezer ve vnějších stěnách chat, tvořených palisádovitě hustými řadami kúlů, v nichž měly jednotlivé kúly pravděpodobně funkčně rovnocennou úlohu, ale nicméně se místy nedochovaly (buď nestejně hlubokým zapuštěním do podloží nebo díky nerovnosti rozrušení tehdejšího povrchu terenu¹³); totéž je možno si ověřit srovnáním profilů kúlů téže chaty, ukazující na výrazné kolísání ve velikosti i hloubce¹⁴. Čtvrtý předpoklad je vyvrácen nálezy staveb, jejichž nosná konstrukce a vnější stěny jsou tvořeny různými technikami, takže stopy kulových jamek mohou být výhradně pozůstatky konstrukce střechy (např. bezzákladové stěny z hlíny, kamene nebo srubovou technikou ze dřeva, kdežto nosná konstrukce střechy ze sloupů, zapuštěných do země)¹⁵.

Na několika názorných příkladech se pokusím demonstrovat, že zachování zbytků kulových jamek nemusí nutně svědčit o existenci staveb, vybudovaných

Obr. 1. Stará Ladoga: nahoře půdorys z horizontu e3 (podle V. I. Ravdonikase); dole pravděpodobný vzhled téže stavby, jak by se zachovala v méně příznivých podmínkách pouze kulovými jamkami.

¹¹ J. Rataj, Lužické sídlíště v Opatovicích n. L., Referáty za r. 1956 I, Liblice 1957, 64—70; podobné konstrukce srv.: W. Radig, o. c., obr. 70—74.

¹² Např. T. Kolník, AR XIV, 1962, 344—396.

¹³ Srv. např. F. Schlette, o. c., Taf. 28b, c, 32b; P. J. R. Modderman, Palaeohistoria VI—VII, 1958—1959, obr. 27; H. T. Waterbolk, P. J. R. Modderman, Palaeohistoria VI—VII, 1958—1959, obr. 110, 112.

¹⁴ Srv. např. P. J. R. Modderman, Palaeohistoria VI—VII, 1958—1959, (Sittard); M. Steklá, PA LII, 1961, obr. 2.

¹⁵ Srv. např. Wl. Holubowicz, Opole, Katowice 1956 (sruby); A. Fox, South-West England, London 1954, fig. 26 (okrouhlá chata 2); J. Brondsted v: H. Reinerth, Haus und Hof, Leipzig 1937, 86—92, obr. 83.

čistě sloupovou konstrukcí. Kritériem pravdivosti tohoto tvrzení budou stavby, zachované z různých důvodů větší měrou, nežli je to obvyklé v naší oblasti; k důkazu, že by zachování těchto typů staveb menší měrou, tj. pouhými zbytky barevných skvrn v podloží pod původními stavbami, nedovolilo rekonstrukci či interpretaci jejich původní půdorysné dispozice, bude použito myšlenkového experimentu s následujícími předpoklady: 1. stavby analogické konstrukce mohly existovat i v naší oblasti, ale 2. neměly vesměs mimořádně příznivé podmínky pro uchování, takže se nedochovaly přímo zbytky dřeva a jiných stavebních materiálů ještě nad podlahou, ale pouze nepřímými negativními otisky nebo barevnými stíny, a to v důsledku orby ještě většinou v úrovni pod podlahou původního objektu.

Ze Staré Ladogy je mimo jiné znám přímo, tj. zbytky dřevěné konstrukce zachované půdorys srubové stavby¹⁶, jejíž střecha byla nesena dvěma řadami sloupů (obr. 1). Jestliže připustíme, že by byla stejná stavba postavena v našem prostředí (nikoliv ale ve městě, kde by se enormním růstem odpadků a stavebním ruchem patrně zachovala podobným způsobem), kde by dřevo ztlelo a event. barevné stopy by zanikly v holocénním půdním typu, event. by byly zničeny orbou, pak by se zachované zbytky jevily jen jako soustava kúlových jamek: tato soustava by měla zřetelný rytmus, takže by patrně žádný archeolog nepochyboval o tom, že má před sebou pozůstatky budovy. Ať již lze kolísat v odhadu, jaké procento archeologů by tento systém kúlových jamek interpretovalo prostým spojením kúlových jamek, ležících v řadách (příčemž by takto vytvořené vnější řady byly presentovány jako stěny stavby a vnitřní řady jako nosné sloupy střechy), v obdélníkovitý objekt, je jisté, že žádný archeolog by nemohl z pozůstatků sloupů, resp. kúlových jamek, rekonstruovat srub tak, jak se zachoval zbytky dřeva ve Staré Ladoze: taková rekonstrukce by nebyla v našich podmínkách archeologicky oprávněná, protože všechny doklady o konstrukci a poloze stěn by byly beze zbytku zničeny. Tento případ by již sám o sobě mohl být považován za dostatečný důkaz nesprávnosti přímočaré a interpretace celku ze zachovaných zbytků nebo za další ilustraci nespolehlivosti soudu *ex silentio*. Event. argument proti oprávněnosti přenášení takového typu stavby do střední Evropy lze vyvrátit existencí staveb identického principu u západních Slovanů¹⁷ nebo poukazem na ikonografický materiál.

V Barci u Košic¹⁸ byl půdorys opevněné osady dobře zachován díky požáru (jímž byly částečně vypáleny hlíněné stěny, a tím zachovány negativní otisky po dřevěných složkách stavby) a také díky „tellovému“ charakteru místa (zbytky staveb byly totiž zachovány zčásti úmyslnými navážkami a planýrkami, zčásti díky tomu, že bylo pro konstrukci stěn domů užíváno značnou měrou hlíny, která pak zavalila v silné vrstvě podlahy a zabránila tak jejich rozrušení). Podle předběžně publikovaných fotografií lze soudit, že stopy po kúlech ne-

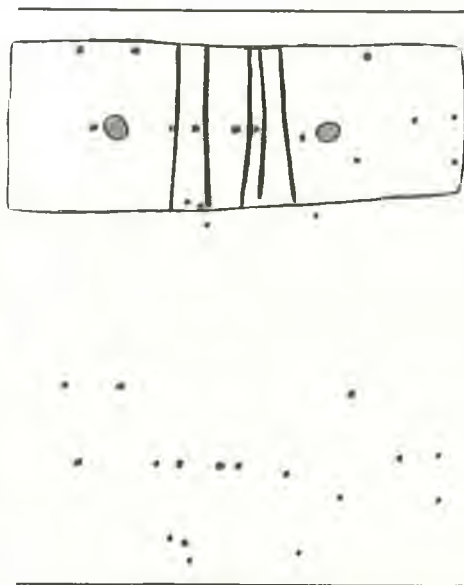
¹⁶ V. I. Ravidonikas, SA XI, 1949, 6—54; *týž*, SA XII, 1950, 7—40, obr. 4 a foto 27.

¹⁷ Wł. Holubowicz, AR X, 1958, obr. 96 (dům 9 A II 1), který na možnost záměny srubu za tzv. kúlovou stavbu důrazně upozorňoval.

¹⁸ J. Kabát, AR VII, 1955, 594—617.

jsou uspořádány pravidelným a mechanicky jednoduše vyložitelným způsobem: některé z nich patrně nesly střechu, zatímco stěny byly budovány z hlíny a vodorovně kladených svázaných tyček¹⁹; pouze výjimečně byly zjištěny stopy po tenkých tyčkách, které event. mohly lemovat celý obvod domu, i když nebyly souvisle zjištěny. Půdorysy chat byly vymezeny především na základě přesně vypracovaných rozdílů mezi podlahami (dokonce byly zjištěny i rozdíly mezi podlahami v jednotlivých místnostech) a ulicemi (obr. 2). Jestliže opět provedeme myšlenkový experiment (za předpokladů, že 1. podobné stavby byly stavěny i na jiných lokalitách a že 2. tyto chaty buď nevyhořely jako v Barci nebo podlahy byly zničeny orbou), pak opět zjistíme, že v případě pokusu o interpretaci staveb pouze na základě kúlových jamek (které byly v Barci značně hluboké²⁰, takže se jejich zbytky zachovaly ještě i po odstranění 50—70 cm mocného nadloží) vznikly leda novotvary, pseudochaty (pravděpodobně by byly interpretačními čarami spojeny kúlové jamky, náležející různým chatám, ale ležící náhodou v jakýchsi řadách: je otázkou, zda právě to se nestalo v Hatvánu²¹).

Na Levém Hradci byl mimo jiné odkryt požárem zničený a zříceným násypem hradby překrytý srub, zachovaný v důsledku toho výjimečně zbytky dřeva²². Byla to tříprostorová stavba s podlahou (spocívající na polštářích) částečně překrytou prkny a se dvěma zahluubenými ohništi, čímž je půdorys domu dokonale vymezen (obr. 3). Jestliže opět 1. připustíme existenci téhož typu domu, 2. zachovaného „běžným“ způsobem, tj. nezavaleného a nespáleného, pak jsme opět nuceni připustit, že po zničení povrchu orbou by z pozůstalých kúlových jamek nebylo možno rekonstruovat dům do té podoby, v jaké byl nalezen²³. Není pochyby, že by žádný archeolog s dnešními interpretačními návyky nepoznal, že čtveřice kúlů kolem ohniště v severní místnosti tvoří se vši pravdě-

Obr. 2. Barca u Košic: nahoře půdorys tříprostorové chaty 3 (podle J. Kabáta) a dole pravděpodobný vzhled téže chaty, jak by se jevil zachován pouze kúlovými jamkami (tj. např. po odorání podlahy).

¹⁹ Tamtéž, obr. 282.

²⁰ Tamtéž, obr. 260.

²¹ Srv. F. Tompa, AÉ XLVIII, 1935, 241—2; *týž*, 24.—25. BRGK 1934—35, Berlin 1937, 86—7, obr. 6. Tuto domněnku vyslovil L. Hájek.

²² I. Borkovský, ZPP VII, 1947, 50—8; *týž*, Levý Hradec — nejstarší sídlo Přemyslovců, Praha 1965, obr. 9, str. 40 an.

²³ Na tuto skutečnost upozornil již Z. Smetánka, ČČH XIII, 1965, 256.

podobností pozůstatků vnitřního zařízení chaty (dymníku), zatímco kůly při nárožích severní stěny představují nejspíše stopy oprav nebo preventivního zpevňování stavby během její existence²⁴. (Analogické případy zpevňování nebo reparace srubových staveb kůly na hroucením ohrožených místech jsou uváděny např. z Opole, kde je možno nalézt i další způsob užití kůlů, totiž pro zpevnění podkladu stavby způsobem, jaký byl v pravěku hojně používán pro budování základů mostů nebo cest bažinatým terénem, jak je známo hlavně v severní Evropě²⁵.)

Uvedené příklady dokládají, že sloupy mohou být jen jednou z konstrukčních složek staveb, u nichž mohly být použity jako a) opěrný systém střechy, b) jako opěrný systém střechy a ještě k jiným účelům, c) jako konstrukce nějakého vnitřního zařízení, d) druhotně nebo dodatečně jako prevence borcení nebo přímo jako reparace, event. částečné přestavby, e) jako součást zpevnění podkladu. Ve všech jmenovaných a dalších případech (neboť výčet je neúplný) je možno předpokládat, že zachová-li se stavby těchto konstrukcí značně neúplně, tj. výhradně stopami po kůlových jamkách, dojde při pokusu o interpretaci nutně k chybám, k vytvoření pseudochat: to je zvláště pravděpodobné při interpretacích planigrafické situace vícenásobně osídleného sídliště, kde se vyskytují (zpravidla v jedné úrovni bez možnosti rozlišení) různě neúplné několika násobně překřížené zbytky různých staveb, vytvářející husté změti zbytků nejhlubších kůlů, z nichž některé nutně vytvářejí náhodné řady a jsou běžně jako stěny domů interpretovány.

Další skupinou staveb, u nichž disproporce půdorysné dispozice chat a kůlových jamek může při interpretaci situace, zachované pouze stopami kůlových jamek, rovněž vést k omylům, představují stavby, a) jejichž stěny jsou tvořeny kůly v řadách, ale nikoli „palisádovitě“ hustých, jaké jsou stěny chat neolitických, b) jejichž stěny jsou tvořeny kůly jen zčásti, a to nikoli lineárně řazenými. Příkladem druhé skupiny případů může být např. chata 1 z Jemgum v Dolním Sasku: tato pozdně bronzová chata se v podloží ornice jevila jen barevnými stíny, ale níže bylo díky spodní vodě zachováno i dřevo, které poskytuje zajímavou možnost konfrontace dvou různých způsobů zachování půdorysné situace téže stavby²⁶. Stěny chaty byly tvořeny vodorovnými trámcí, zajištěnými dvojicemi menších kůlů; konce trámců stěn u dveří byly žlábkovitě zapuštěny do sloupů (mimořádně: na celé stavbě nejmenších), tvořících ostění. Silné sloupy uvnitř chaty, se vši pravděpodobností nosníky střechy, byly zahloubeny mnohem méně nežli dvojice značně útlejších kůlů při stěnách (obr. 4). Tím se stalo, že hlubším porušením jižního sousedství této chaty (strojovým odkryvem) byla zjištěna výhradně změt stop těchto dvojic kůlů, která není přesvědčivým způsobem interpretovatelná²⁷. V podstatě identickou situaci konstrukce stěn

²⁴ Wł. Holubowicz, AR X, 1958, 241 uvádí 3 typy reparací stěn srubů pomocí sloupů: 1. v rozích, kde stabilisovaly nároží, 2. u stěn, kde bránily zborcení, 3. pod trámcí stěn, kde bránily zaboření a vypáčení trámců pod váhou stěn a střechy.

²⁵ Srv. např. Wł. Holubowicz, Opole, Katowice 1956, obr. 26.

²⁶ W. Haarnagel, Die Kunde NF 8, 1957, 2—44.

²⁷ Srv. pokus W. Haarnagela, o. c., Plan Nr. 6; proti provedení interpretací domů 2 a 3 lze

vykazuje v naší oblasti např. lužická chata 1 z Opatovic n. L.²⁸, zachovaná mělkým obvodovým žlábkem a zbytky kulových jamek: jak dokázal v AÚ Praha provedený interpretační test, do něhož byla chata 1 z Opatovic n. L. jako jedna ze situací zařazena, nebylo by možno v případě zmizení mělkých žlábků (např. hlubší orbou nebo hlubším strojovým odkryvem při výzkumu) očekávat správnou interpretaci (a zvláště ne za současné situace, kdy jsou vžité interpretační návyky omezeny prakticky na existenci chat, tvořených lineárními řadami kůlů). Správná interpretace je naprosto vyloučena tehdy, přiblíží-li se nebo zkříží-li se více půdorysů podobné konstrukce zachované jen kůly (nebo byly-li podobné stavby třeba opraveny), jak tomu bývá na většině několikanásobně osídlených sídlišť²⁹.

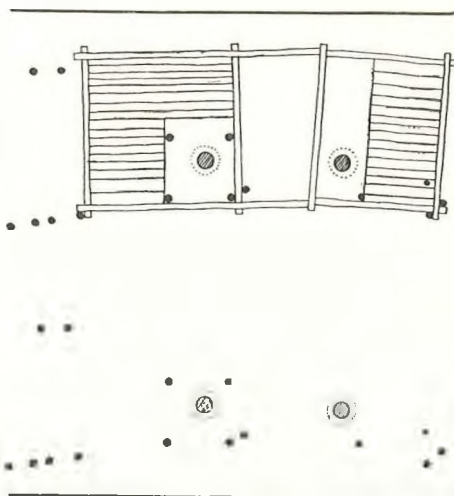
Obdobné disproporce mezi půdorysem budovy a rozmístěním kulových jamek lze pozorovat vlastně všude tam, kde byly stavby zachovány více prvky než právě zbytky kulových jamek, např. i na švýcarských „nákolních“ stavbách: v desítkách případů je tam možno pozorovat, že by v případě zachování stop po stavbách pouhými kulovými jamkami (za předpokladu, že by podobná stavba byla postavena v prostředí, kde by dřevo zetlelo a povrchové barevné stopy zakryty půdním typem nebo rozrušeny orbou) nebylo možno dojít k rekonstrukci půdorysu původních staveb³⁰.

uvést tyto námitky: 1. interpretace nevysvětluje, proč byly interpretovány právě tyto dvojice kůlů, resp. proč nebyly interpretovány i ostatní, 2. interpretace domů 2 a 3 nerespektuje skutečnost, že u domu 1 probíhají stěny většinou kolmo na dvojici kůlů, 3. interpretací jsou využity i dvojice kůlů, ležící příliš blízko u sebe, takže by se mezi ně nevešla stěna, 4. ve změní kůlů není jasno, které dva tvoří dvojici, 5. stěny chat jsou tvořeny nedostatečným počtem dvojic kůlů (viz např. domnělé sv a sz stěny domu 3 nebo domnělé nároží uvnitř domu 2, 6. ani jedno nároží interpretovaných chat 2 a 3 není tvořeno charakteristickým seskupením dvou dvojic kůlů jako všechna nároží chaty 1, atd.

²⁸ J. Rataj, *Investigations archéologiques en Tchécoslovaquie*, Prague 1966, 149–150; V. Vokolek, *Osady lužického lidu ve světle nových výzkumů*, Praha 1959 — nepublikovaná diplomová práce ze semináře prof. J. Filipa.

²⁹ Srv. Sl. Vencl, *Test interpretační přesnosti* — rukopis.

³⁰ Srv. např. dům z Thayngen: F. Schlette, o. c., Taf. 68 a (podle H. Reinertha 1926) nebo z Egolzwill 2: F. Schlette, o. c., Taf. 68b (dům 14 podle O. Tschumi 1949), z Riedsachen: F. Schlette, o. c., Taf. 71 a (podle H. Reinertha 1936) nebo ze Schötz I: F. Schlette, o. c., Taf. 68e (podle J. Heierli - P. E. Scherer 1924), atd.

Obr. 3. Levý Hradec: nahoře schematisovaná půdorysná dispozice spáleného a zavaleného srubu č. 1 na vnitřní straně nejstaršího opevnění (podle I. Borkovského); dole též situace, jak by asi vypadala v případě zachování stavby pouze zbytky kulových jamek.

Ostatně nesouhlas rozmístění kúlových jamek a půdorysu je možno stejně dobře sledovat i na polozemnicích nebo zemnicích (avšak oproti stavbám s podlažím zhruba na tehdejším povrchu zde 1. kúly nesloužily jako hlavní nebo jediný konstrukční prvek výstavby stěn a 2. není takové nebezpečí, že by se zahlobené stavby zachovávaly jen kúlovými jamkami): k výrazně mylné interpretaci této disproporce docházelo pouze v případě tzv. šestiúhelníkovitých chat, vzniklých nedostatečným plošným odkryvem a mechanickým spojením kúlů v obdélníkovitých chatách doby římské³¹. Laténské až slovanské zahlobené stavby mívají někdy (a to na týchž nalezištích a v situaci, která nevylučuje jejich současnost, takže při podobnosti rozměrů a tvaru jámy není podobnost konstrukce vyloučena) kúlové jamky rozmístěny diametrálně rozdílně³²: kromě dvojice kúlů uprostřed kratších stěn, které — stejně jako případy s několika kúly v řadě zhruba na podélné ose — mohou být patrně nosníky sedlové střechy, se vyskytují i typy se čtveřicí kúlů buď v rozích nebo uprostřed stěn, které podobně jako obdélníkovité chaty se šesti kúly mohou být vykládány především jako nosné opory střechy, i když nelze vyloučit ani funkci opory stěn. Dále se vyskytují polozemnice se složitým systémem kúlů (opomineme-li již soustavu drobných kúlů téměř po celé ploše slovanských polozemnic, jsoucí patrně stopami vnitřního zařízení — lavic, roštů? aj.), z nichž alespoň některé lze s velkou pravděpodobností vykládati jako výsledky oprav konstrukce chaty³³. U chat bez kúlů nebo s ojedinělými kúly lze předpokládat buď zničení stop po kúlech (pokud eventuelně ležely mimo jámu polozemnice³⁴) nebo jejich vedlejší, resp. reparační funkci v konstrukci příbytku, jehož stěny byly zbudovány z pletiva nebo hlíny. Podobně jako v případě staveb s podlažím zhruba na tehdejším povrchu, je nutno i zde zdůraznit, že kúly konstrukčně — a tedy i funkčně — patrně rovnocenné nezanechaly (lépe: nemusely vždy zanechat) rovnocenné pozůstatky³⁵, což může být dalším pramenem interpretačních omylů.

Závěr

Z nastíněné problematiky vyplývají jednak závěry speciální, týkající se problematiky pravěkých chat, jednak závěry obecné, týkající se archeologické interpretace vůbec.

Speciální části závěrů jsou zásady, které je třeba při interpretaci pravěkých staveb, a tím i plošných odkryvů, bezpodmínečně respektovat:

³¹ K. Schiermeisen, *Germanen Erbe* III, 1938, 107, obr. 3—4; F. Kalousek - R. M. Pernička, *SbFFBU* V, 1956, 42—90; K. Šneidrová, *AR* VI, 1954, obr. 115 (str. 230: analogická interpretace Siřemi); I. Peškař, *PA* LII, 1961, obr. 1 : 1; kritiku této interpretace provedl T. Kolník, *AR* XIV, 1962, 387—8.

³² Srv. např. J. Kudrnáč, *PA* XLIX, 1958, obr. 8; V. Hrubý, *PA* LII, 1961, obr. 3; G. I. Smirnova, *PA* LI, 1960 (chaty 12—14); T. Kolník, o. c., 344—396.

³³ Např. T. Kolník, o. c., obr. 109 — Ondrochov, chata 65.

³⁴ Např. Č. Staňa, *PA* LI, 1960, obr. 14.

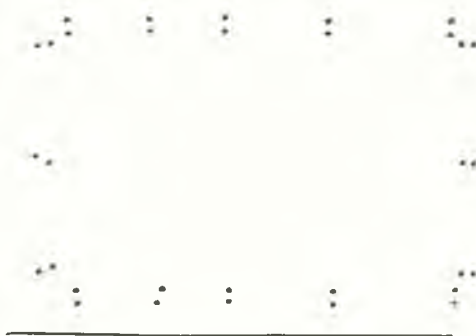
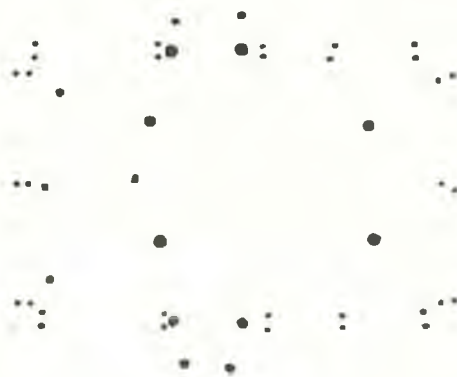
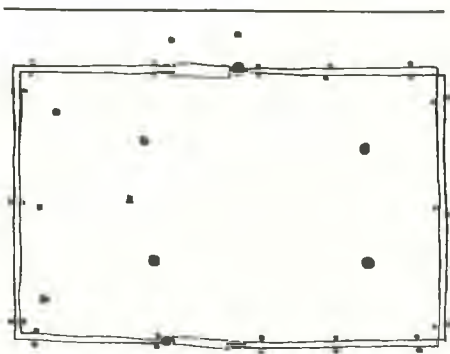
³⁵ Srv. např. rozdíly 40—50 cm v hloubce kúlů zemnice 9 z Libochovic: K. Motyková-Šneidrová, *AR* XI, 1959, obr. 73.

1. Sídlištní odkryvy je nutno provádět v dostatečné ploše³⁶ s vědomím, že k interpretaci objektu je nutná znalost okolního prostředí (v ploše nejméně dvojnásobné?, nežli je rozloha interpretovaného objektu); jedině tato zásada může uchránit před interpretačními chybami z nedostatečně velkého odkryvu. Požadavek provádění odkryvu přesahujícího značně prostor interpretovaného objektu však v praxi vede k paradoxům, neboť a) se v ohledu praktického provádění výzkumu a nákladů na něj zdá být nerentabilní odkrývat málo osídlenou nebo i neosídlenou plochu³⁷ a b) v případě odkryvu okolí nějakého objektu na sídlišti bývají odkryty další objekty, které musejí být rovněž interpretovány, a proto by bylo nutno ve výzkumu stále pokračovat. Konkrétně to znamená, že v případě odkryvu chalupy je nutno k získání jistoty, že nebyla odkryta jen část stavebního komplexu jako je dvorec, odkrýt další část okolí, tedy další část sídliště, po jehož odkrytí je nucen svůj odkryv zase vcelku interpretovat, takže v každém případě nedokončeného výzkumu sídliště nutně (a paradoxně) přesahuje interpretace meze vypovídacích možností provedeného výzkumu, respektive je vždy nutno počítat s chybou, vyplývající z nedostatečného odkryvu celku. Nejhrubších omylů, pramenících v této skutečnosti, lze se částečně zbýti

³⁶ Srv. J. Filip, AR I 1949, 155.

³⁷ *Sl. Vencl*, Poznámky k archeologické práci u nás — rukopis.

Obr. 4. Jemgum: nahoře půdorys dřevem zachované chaty 1 z pozdní doby bronzové (podle *W. Haarnagla*); uprostřed též situace, jak by se patrně zachovala v úrovni pod vodorovnými stěnovými trámci; dole situace téhož domu, jak by se jevila při zničení do větší hloubky, tj. zachováním pouze nejhlubšími kúlovými jamkami.

provedením alespoň několika výzkumů úplných celků (tábořišť, sídlišť, dolů), které dovolí konkretisovat nebo usměrňovat naše hypotézy (podvědomě vždy modernisující) stran možností vztahů vykopaných částí na různých lokalitách vzhledem k celku. Předpokladem správné interpretace je tedy jistota, že objekt nebo komplex objektů byly odkryty v úplnosti; v případě interpretací jen částečných odkryvů dochází nutně k deformacím a nebo přímo k omylům.

2. Výzkumem získanou situaci je třeba dokumentovat tak, aby nahradila původní nález v terénu (nejen popisem a půdorysným plánem, ale i profily, exaktním popisem výplní i obsahu, odebráním vzorků pro speciální analýsy, atd.).

3. Publikovat je nutno nikoli pouze závěry, ilustrované více méně náhodně vybranými výseky dokumentace, ale všechnu k interpretaci použitou dokumentaci tak, aby závěry z výzkumu vyvozené, byly v plném rozsahu revidovatelné. Dosavadní praxe ještě nevedla k ustálení pravidel publikace sídlištních odkryvů: často bývají publikovány plány málo podrobné nebo reprodukovány v přílišném zmenšení, takže jsou badatelsky prakticky nepoužitelné; běžně jsou opomíjeny publikace např. profilů řad kúlových jamek (ačkoliv např. u keramiky je publikace profilu považována za samozřejmě nezbytnou), běžně je směšována dokumentace nálezů s interpretací tak, že je není možno rozlišit³⁸, dále je při publikaci sídlištních výzkumů místo argumentace používáno různých optických klamů (od vkreslování interpretačních čar do dokumentace přes grafické odlišování interpretovaných kúlových jamek např. začerněním) až k překreslení interpretovaných kúlových jamek ze spleti ostatních neinterpretovaných na zvláštní plán³⁹, odkud je pak „objekt“ přejímán již jako nepochybný⁴⁰. (Obecnými předpoklady správné publikace archeologických pramenů vůbec se zabýval W. Hlubowicz⁴¹.)

4. Každou provedenou interpretaci je nutno podrobně zdůvodňovat a vyhnout se tak omylům, plynoucím a) z použití zamlčených předpokladů nebo b) z užívání málo validního srovnávacího materiálu jako rozhodujícího argumentu. Jedině tak lze zabránit matoucím záměnám interpretace za skutečnost (jestliže se totiž místo o zbytcích kúlových jamek mluví bez dalších důkazů o chalupě, vzniká pak důsledkem většinou neanalytického přístupu dojem, že chalupa není pouze určitou měrou pravděpodobnou interpretací, ale nepochybnou skutečností). Proto je vždy třeba určovat stupeň věrohodnosti interpretace⁴², minimálně pak rozlišovat a) interpretaci „jednoznačnou“ (jíž rozumím situaci, kdy nalezené pozůstatky dovolují samy o sobě jednoznačné vymezení a charakteristiku půdorysné dispozice objektu) a b) interpretaci „pravděpodobnou“ (jíž rozumím situaci, kdy stupeň zachování objektu nebo jevu, event. velikost odkry-

³⁸ Např. Krašovice: *E. Soudská*, PA LVII., 1966, obr. 24.

³⁹ Např. *B. Soudský*, AR V, 1953, 308—318, obr. 137 — srv. obr. 135.

⁴⁰ *I. Hnízdová*, AR V, 1953, 382; *S. Piggott*, *Ancient Europe* . . . , Edinburgh 1965, obr. 63 : 1.

⁴¹ Jak publikovat zdroje archeologiczne, Warszawa—Wrocław 1961.

⁴² Viz *Sl. Venci*, Test interpretační přesnosti — rukopis.

vu nedovolují jednoznačné určení objektu, jehož pozůstatky jsou k dispozici, ale kdy interpretace je umožněna analogiemi, tj. úplněji odkrytými nebo lépe zachovalými objekty nebo jevy z jiných lokalit více méně současných), dále c) interpretaci „možnou“ (kdy samy o sobě jednoznačně nesrozumitelné pozůstatky jsou interpretovány pomocí analogií z časově a geograficky nesourodého — a geneticky nespojitého — prostředí, event. na základě experimentu). Zatímco výsledky „jednoznačné“ interpretace nepřipouštějí podstatné pochybnosti a mohou být užívány jako validní analogie, výsledky „pravděpodobné“ interpretace sice svědčí o možnosti v té době realizované, ale není jisto, zda realizované právě i na interpretované lokalitě, a nehodí se proto již jako opora pro další interpretace; výsledky „možné“ interpretace nelze užívat jako rozhodující doklad pravděpodobnosti existence nějakého jevu nebo objektu v pravěku, a tím méně jako oporu pro interpretaci nejasné archeologické situace; tyto výsledky svědčí pouze o praktické, realizované možnosti existence jevu, při čemž ovšem míra jistoty existence jevu v pravěku může být podstatně zvětšena exaktními analysami jako je rozbor stop výroby nebo užívání aj. Není zatím pochyby o tom, že se patrně ve většině případů nepodaří určit meze interpretace „lineární“ přesně; spíše bude možné (a vhodná by byla realizace zvláště u velkých odkryvů, které pak bývají užívány jako interpretační normy) stanovit interpretaci minimální a maximální a zatím tak lokalisovat bytější skutečnost prostorem mezi nimi⁴³.

S otázkou nebezpečí možné záměny interpretací za skutečnost souvisí i pochopení úlohy rekonstrukcí a modelů, které na jedné straně dovolují snadnější pochopení a představu (což je důležité nejen pro popularisaci, ale i pro tvorbu hypotéz), na druhé straně — není-li zdůrazňována jejich problematičnost a nepodloženost v detailech — vytvářejí prostřednictvím nevyslovených vjemů pocit skutečnosti a působí tak zvláště na odborníky, seznámené s danou detailní otázkou jen povrchně⁴⁴ (což pak vede k přejímání nedoložených faktů). Proto je nutno vždy pečlivě rozlišovat mezi rekonstrukčním pokusem pro účely ryze vědecké a naopak pouze pro účely popularisační. V každém případě musí být zásadně respektováno, že před pokusem o rekonstrukci objektu jako celku je nutno provést rekonstrukci jeho půdorysné dispozice; přímočaré převedení všech charakteristických znaků nalezené planigrafické situace do rekonstrukce celku v sobě zahrnuje mylný předpoklad, že rekonstruovaný půdorys se zachoval úplně (což je porušením původního povrchu téměř vždy vyvráceno).

5. Dosud běžně užívané interpretační postupy je nutno revidovat a opustit ty z nich, které vznikly ničím nekontrolovatelnou snahou interpretovat pozůstatkový archeologický materiál přímo jen z něj samého: v archeologické praxi byl a dosud je běžný postup interpretace od nepatrných pozůstatků směrem k úplnému znázornění. Tento způsob v sobě zahrnoval především prvky aktivní tvor-

⁴³ Srv. *Sl. Vencl*, AR XIX, 1967, 112.

⁴⁴ Srv. např. otázky výroby a použití neolitických tesel a seker: *Sl. Vencl*, SbNM XIV A, 1960, 5—18; *týž*, AR XIII, 1961, 678—693.

by, nikoli prvky rekonstrukce, takže jeho výsledkem byly „skutečnosti“, které nikdy neexistovaly⁴⁵. Jednalo se v podstatě o vytváření, zakrývané termínem interpretace. Opačným postupem, tj. od úplnějšího k neúplnému lze respektovat podstatu skutečného rekonstrukčního procesu a vymezit i meze vypovídacích možností hmotných archeologických pramenů: tak bylo na příkladech několika konstrukčními prvky zachovaných pravěkých staveb dokázáno, že zbytky kúlových jamek nestačí samy o sobě k jednoznačně správné interpretaci půdorysné dispozice pravěkých staveb (s výjimkami, které jsou tvořeny domy se stěnami z palisádovitě hustě postavených kúlů); pozůstatky pravěkých staveb tedy nejsou interpretovatelné, nejsou-li zbytky kúlových jamek doprovázeny dalšími konstrukčními prvky stavby (jako např. některými druhy žlábků, podlahami, ohništi, zásobními jamami⁴⁶). Toto pravidlo by nepochybně vyvolalo menší množství námitek, bylo-li by formulováno jednodušeji a srozumitelněji bez odborných pojmů, neboť pak se stane jeho evidentní platnost zřejmou: „Půdorysnou situaci stavby lze považovati za úplnou tehdy, je-li zachována v úrovni nad podlahou⁴⁷ (a je-li možno zjistit alespoň stopy eventuálně zmizelých složek, postižených rozpadem nebo tlením); půdorysnou disposici stavby, planigraficky dochovaného řezem v úrovni pod podlahou (tj. zbytky kúlových jamek) bezpečně rekonstruovati nelze, s tou výjimkou ovšem, nebyla-li náhodou stavba konstruována způsobem, který promítá situaci v úrovni podlahy do té úrovně neporušeného nebo barevně „čitelného“ podloží, která byla výzkumem zachycena“.

Prakticky to znamená, že ideální způsob interpretace by v případě pravěkých staveb dovoloval nejspíše srovnávací atlas všech základních etnograficky (tj. úplně) doložených typů staveb, dokumentovaných půdorysnými situacemi, a to v několika řezech (za kritické úrovně půdorysné dispozice by bylo třeba považovat všechny řezy, jimiž se úplnost planigrafické situace mění⁴⁸). V žádném případě by však ani tento atlas neumožnil dnes běžně prováděné interpretace složitých změtí kúlových jamek jako pozůstatků soustav křížících se staveb, neboť je zřejmé, že bez zjištění, o jaký druh konstrukce se jedná (zda o čistě kúlovou nebo o konstrukce, v nichž jsou kúly jen jedním stavebním elementem),

⁴⁵ V oblasti pravěkých staveb jsem tuto tendenci prokázal pomocí interpretačního testu.

⁴⁶ Zhodnocení dokladové platnosti jednotlivých komponent konstrukce domu viz *Sl. Vencl*, Test interpretační přesnosti — rukopis.

⁴⁷ Pokud není zachována podlaha, nelze rekonstruovat typ stavby: toto pravidlo platí také v tom smyslu, že nelze apriorně předpokládat, že všechny pozůstatky staveb náležejí typům s podlažím na úrovni okolního terénu. Z etnografické literatury jsou známy dosti početné stavby s podlažím nad úrovní (hlavně špejchary: srv. např. *K. Chotek*, Č. lid 53, 1966, 271—93), jejichž archeologická interpretace však zůstane většinou sporná, neboť i v optimálním případě zanechají jen skrovné stopy, které jsou zaměnitelné s pozůstatky větší měrou zničené chaty apod.

⁴⁸ Např. v případě dřevěné stavby s podlažím na úrovni okolního terénu se stěnami z vodorovně kladených trámů, zapuštěných do žlábků asi 10 cm hlubokých, s opěrnými kúly těchto stěn asi 50 cm hlubokými a nosníky střechy asi 90 cm zahloubenými, by bylo nutno za kritické úrovně považovat vodorovné řezy — 1. asi 30 cm nad podlahou, 2. v úrovni podlahy, 3. asi 5 cm pod ní, 4. asi 30 cm pod ní a 5. asi 70 cm pod podlahou.

nelze vymezení půdorysů jednotlivých objektů provést; takové zjištění však podobné planigrafické situace, zachované výhradně zbytky kůlových jamek, zpravidla nedovolují, neboť 1. z planigrafické situace není zpravidla vzájemný funkční ani časový vztah jednotlivých kúlů ve změní rozeznatelný, 2. je vyloučeno, aby se podařilo správně interpretovat několikanásobně a pravděpodobně neúplně dochovanou situaci, jestliže je známo, že často není možno — pouze na základě zbytků kůlových jamek — provést interpretaci ani dvou zkřížených staveb a dokonce že ani jednoduchá planigrafická situace s rytmicky pravidelným rozmístěním kúlů (kde lze vyloučit náhodné lineární seřazení kůlových jamek) nezaručuje správnost interpretace (srv. např. srub ze Staré Ladogy). Stručně shrnuto, interpretaci pravěkých staveb (a tím archeologickou interpretaci vůbec) nelze provádět přímočaře ze zachovaných prvků, aniž by hrozilo nebezpečí výkladu zachovaného zbytku za domněle kdysi existující celek nebo nebezpečí mylného úsudku z chybění; před provedením pokusu o rekonstrukci celku je nutno nejdřív provést rekonstrukci pozůstatků v tom smyslu, které složky nebo jevy mohly být v daném stupni zachování pozůstatků již zničeny beze zbytku.

Obecnou částí závěrů jsou důsledky, které vyplývají z problematiky interpretace pravěkých chat jako speciálního případu archeologické interpretace vůbec: Na tomto příkladu lze ukázat, že deformace archeologických interpretačních soudů vyplývá z úsudků, prováděných z neznámo jak úplně zachované části na celek: interpretovaný celek nese rysy nalezené části, čímž nutně jevové vlastnosti pozůstatků přecházejí do charakteristiky, do podstaty celku tím větší měrou, čím je zachovaný pozůstatek menším (resp. nepodstatnějším) zlomkem původní skutečnosti.

Nebezpečí deformací a analogickým jednostrannostem — i když poněkud jiného druhu — jsou vystaveny i ostatní společenské disciplíny tím, že z jedné určité skupiny zachovaných nebo vybraných pozůstatků a památek interpretují nakonec totalitu společenské existence zmizelé společnosti. Jen vzájemná spolupráce všech těchto disciplín, resp. odmítnutí tradičního rozdělování pramenného dobového materiálu podle druhu hmotnosti, podle technik, jimiž jsou získávány, konzervovány a všeho toho, co je odlišuje, může tyto jednostrannosti a deformace, promítané ze zkoumané části na celek, omezit nebo dokonce jednou snad vyloučit: Bývá zdůrazňováno, hmotné pozůstatky „nelžou“ (tj. nejsou schopny úmyslně klamat): tím však není automaticky zaručena správnost jejich svědectví neboť jejich výklad obsahuje řadu příležitostí k omylům (kromě možnosti formálních logických chyb) vyvozením závěrů pomocí zamlčených nesprávných předpokladů, event. překračujících meze vypovídacích schopností pozůstatků, tedy z materiálu nutně nevyplývajících — až po zmíněnou již skutečnost, že totalita existence zmizelé společnosti nemůže být interpretována jenom z části zachovaných dobových pramenů.

Otázka interpretace pravěkých staveb je vzorkem nebo typickým případem archeologické interpretace, což do jisté míry dovoluje charakterisovat hranice a možnosti poznání archeologie vůbec. Je zřejmé, že archeologická interpretace

musí začít vnitřní kritikou pramenů. (Stejně jako interpretace plošného odkryvu sídliště musí nutně začít pokusem o zjištění původní sídelní úrovně, tj. pokusem o zjištění míry zachování sídliště a z toho odvodit stupeň úplnosti jednotlivých objektů, reprezentovaných nalezenými pozůstatky. Na tomto zjištění závisí, zda lze nalezené stopy kúlových jamek považovat za relativně úplné vzorce půdorysné konstrukce staveb nebo za značně neúplné, zachované jen nejhloběji zasahujícími konstrukčními elementy, a k interpretaci nedostačující. Teprve po provedení rekonstrukce úplnosti půdorysné dispozice interpretované stavby pomocí srovnání s dobře zachovalými stavbami podobné konstrukce lze se eventuálně pokusit o rekonstrukci celkového vzhledu chaty; přímý krok od zachovaných pozůstatků k celkové rekonstrukci by mohl vésti k vážným omylům.) Určité části poznané skutečnosti (v případě staveb střechy a stěny) zůstávají archeologicky prakticky bez dokladů (zjistitelné jen výjimečně, nepřímě např. modely nebo nutně vyplývající ze vztahů nalezených pozůstatků), takže je zjištění na jejich existence, ale bez možnosti striktního vymezení. Některé jevy nebo celé oblasti nelze archeologicky zachytit ani na ně usoudit ze souvislostí (v oblasti staveb jsou to budovy s konstrukcí na plochých kamenech na povrchu, na pařezech nebo dřevěných polštářích); jinou skupinu jevů nelze ani v případě event. zachycení interpretovat pro jednoduchost, a tím nejednoznačnost pozůstatků (v oblasti staveb např. stodoly na dvou kulech — tzv. oboroh⁴⁹). Další omezení interpretace archeologických pozůstatků představují jevy, dochované v některých geografických oblastech buď z důvodů použitého materiálu, buď pro sekundární ničivé procesy, již v tak nepatrném pozůstatku, že nejsou srozumitelné (v oblasti staveb např. zbytky kúlových jamek v sušší a v intensivně obdělávané části střední Evropy, interpretované šmahem mylně jako pozůstatky tzv. kúlových konstrukcí⁵⁰). Snaha po alespoň částečném překonání těchto omezení sebou přináší nutnost překračovat charakteristické hranice současné archeologické interpretace, vyplývající z přílišné specialisace chronologické a geografické studiem širokého srovnávacího materiálu (jednak archeologického z různých geografických oblastí, jednak tzv. historického a etnografického), což dovolí vyloučit jevovou rozdílnost zachování téže konstrukce nebo jevu (v použitém příkladu interpretace pravěkých chat demonstrováno to znamená srovnávat planigrafické situace staveb bez rozdílu stupně a formy zachování — tedy bez rozdílu, zda se jedná o barevné skvrny, vypálenou hlínu nebo přímo zachované dřevo — se snahou vyloučit jevové odlišnosti, bránící rozeznání totožnosti podstaty); řazení pozůstatků podle stupně zničení a jejich pochopení v kontinuitě

⁴⁹ K. Chotek, o. c., 271—293.

⁵⁰ I na případech interpretace pravěkých staveb je však možno pozorovat, že v okamžiku poklesu stupně zachování objektu na nejnižší míru je interpretace zdánlivě ulehčena, neboť malé množství faktů připouští snadnější manipulaci (připouští, resp. nevylučuje velké množství vztahů), ale i proto, že není třeba obávat se ověření podobné interpretace: důkazů pro správnost i vyvrácení prostě není. (Dobrym příkladem může být i skutečnost, že nelze bez podstatných pochybností rekonstruovat střechu chaty, zachované dřevěnou konstrukcí třebas do výše 1 m: naproti tomu shluk kúlů je většinou — bez jakýchkoli zábran — interpretován do složité několikaúhelné superposice ve snaze vyložit co největší množství kúlů.)

jako projevů téže podstaty zabraňuje nesprávné interpretaci jednotlivých stupňů zachování téže věci různým způsobem.

Zřetelným kořenem rozporu, z něhož plynou všechny charakteristické omyly a nutné deformace výpovědí archeologických pramenů o někdejší skutečnosti, je interpretace společenského nebo ekonomického celku z archeologicky zjištěné části zachované původní skutečnosti. Nutnost překonání dosavadního rozdělení historických disciplín ve prospěch společného pokusu o rekonstrukci zmizelých společností na základě všeho dobového materiálu je evidentní⁵¹.

St. Vencl: Zur Frage der Deutung der urzeitlichen Bauten. Der Autor überprüft am Beispiel der Interpretation urzeitlicher Hütten die der Archäologie insgeheim gegebenen Grenzen und Möglichkeiten ihrer Erkenntnis: die Disproportion zwischen der planigraphischen Anordnung der Pfostenlöcher (dieses in Mitteleuropa häufigsten und oftmals einzigen Überrestes urzeitlicher Bauten) und dem Grundriß des einstigen Bauwerks kann als ein Bild der zwischen den torsoartigen materiellen Überresten und der einstigen Realität bestehenden Abweichung angesehen werden.

Um uns überzeugen zu können, in welchem Maße sich die urzeitlichen Bauten erhalten haben, empfiehlt es sich, die uns zur Verfügung stehenden Quellen je nach den konstruktiven Gesichtspunkten und nach den Veränderungen in den Lagerungsverhältnissen voneinander zu scheiden (insbesondere nach der Art und Dauerhaftigkeit des verwendeten Baumaterials, nach der Beziehung der Fundamente und des Fußbodens zur damaligen Erdoberfläche, nach der Beziehung des damaligen Erdniveaus zur heutigen Erdoberfläche und nach der Tiefe der Zerstörung, welche die zeitgleiche Oberfläche erfuhr). Je tiefer die Baukonstruktion unter der damaligen Erdoberfläche angelegt worden war, umso größer ist in der Regel die Wahrscheinlichkeit, daß sich noch Spuren des einstigen Baues vorfinden. In Hinsicht auf die Bodengleiche der Bauten, ist natürlich die Wahrscheinlichkeit eines Weiterbestehens jener Bauten, deren Fußböden unter dem Niveau des damaligen Terrains lagen (also der eingetieften Bauten) bei weitem größer als bei ebenerdigen Bauten (z. B. bei Blockhäusern oder Bauten mit Pfostenkonstruktion) oder gar bei solchen, deren Fußböden über der damaligen Erdoberfläche lagen (z. B. Vorratskammern auf Pfosten, Baumstöcken, Polstern oder Blockkranzunterlagen). In Mitteleuropa ist die ursprüngliche Erdoberfläche durch die spätere landwirtschaftliche Bodenbearbeitung durchwegs gestört worden und daher erhielten sich die beiden Grundtypen von Hütten (die eingetieften und ebenerdigen) nicht im gleichen Rang, was sich denn auch in der Möglichkeit ihrer Rekonstruktion auswirkt: die halb und ganz eingetieften Hütten sind in der Regel im Niveau über dem Fußboden konserviert, was im Grundriß des Baues hinreichend zum Ausdruck kommt. Hingegen blieben jene Hütten, deren Fußböden im großen ganzen auf der Ebene der einstigen Erdoberfläche gelegen hatten, — infolge der Zerstörung der Oberflächenpartien durch geologische Faktoren, durch Ackerung oder teilweise auch dadurch, daß die farbigen Bauspuren von bodenbildenden Prozessen verdeckt wurden —, im Niveau unterhalb des Fußbodens, d. h. also nur in jenen Teilen der Konstruktion, die bis ins heute noch unversehrte Erdreich langen, durchwegs erhalten; dieser Bautypus hat sich zumeist ausschließlich nur in unteren, zutiefst gelegenen Resten der Pfostengruben erhalten. Von Nachteil ist der Umstand, daß die konstruktiv gleichwertigen Pfosten, wie die Profile der Pfostenlöcherreihen verschiedener urzeitlicher Hütten beweisen, nicht gleich tief ins Erdreich eingesenkt sein mußten und sich daher auch nicht alle gleich gut

⁵¹ Tento pokus o přehled problematiky interpretace pravěkých staveb je nepochybně kusý: není pochyby, že úzké geografické a chronologické omezení tématu by dovolilo úplnější vyčerpání materiálu, ovšem právě za cenu nechtěného zdůraznění jevové stránky materiálu té periody a oblasti, čímž by jevy vedlejší zastínily procesy základní. — Za pomoc děkuji svým přátelům L. Hrdličkovi, J. Ratajovi, Z. Smetáňkovi, V. Vokolkovi a zvláště L. Hájkovi, který mi v jednom rozhovoru v zimě 1966 poskytl podnět ke sledování této problematiky.

erhalten haben konnten; außerdem besteht noch eine weitere wichtige, für die Deutungsmöglichkeiten ungünstige Tatsache: das Pfostenloch an und für sich läßt in der Regel noch keine Deutung zu, die uns über die Funktion des betreffenden Pfeilers unterrichten würde (dieser konnte nur als Behelf gedient, aber auch eine bauliche, konstruktive, präventiv ausbessernde, baulich verändernde Bestimmung gehabt haben, er konnte ein Bestandteil der inneren Gliederung der Hütte oder auch ihrer Inneneinrichtung gewesen sein oder auch bloß den Untergrund des Baues gefestigt haben). Nach den Resten eines Pfostenlochs läßt sich in der Regel nicht auf die ursprüngliche Höhe des Pfostens schließen, ja selbst bei einer ganzen Gruppe von Pfostenlöchern, die in demselben Niveau einer Flächenabdeckung liegen, läßt sich zumeist ihre zeitliche Beziehung oder Zugehörigkeit zur Anzahl der ursprünglichen Bauten nicht erkennen. Die Deutung eines Gewirres von Pfostenlöchern, das gelegentlich der Flächenabdeckungen bloßgelegt wurde, geschieht in der Praxis laufend durch ein mehr oder weniger mechanisches Verbinden einzelner Pfostenlochreste mittels Interpretationslinien. In den ungefähr auf der Geraden liegenden Resten von Pfostenlöchern will man die Hüttenwand sehen, zu der ähnliche, in vertikaler Richtung anknüpfende Linien gesucht werden; die innerhalb der so abgegrenzten Rechtecke liegenden Pfostenlöcher werden sodann als Überreste der Dachkonstruktion der betreffenden Hütte gedeutet. Diese Interpretationsart, die wie eine Reihe anderer archäologischer Auslegungen, eher den Charakter einer „freien“ Schöpfung als den eines von methodologischen Regeln geleiteten Verfahrens hat, ist nach Ansicht des Autors entschieden unberechtigt. Die rein mechanisch dargestellte Annahme, die in einer Reihe liegenden Pfostenlöcherspuren seien Überreste einstiger Gebäudewände, beruht nämlich auf den folgenden verschwiegene Voraussetzungen: 1. Die Siedlungsabdeckungen, die Spuren von Pfostenlöchern zurückgelassen haben, sind Überreste sog. Pfostenbauten; 2. sämtliche urzeitliche Bauten sind ausschließlich nur mittels Pfostenkonstruktion errichtet worden, und zwar so, daß die Pfosten der einzelnen Wände in einer Reihe standen; 3. funktionell gleichwertige Pfosten haben gleichwertige Spuren zurückgelassen, so daß die aufgefundenen Pfostenlöcherkomplexe, soweit sie sich überhaupt erhalten haben, im wesentlichen vollzählig sind. Eine selbstverständliche Voraussetzung bildet 4. auch der Umstand, daß in einem bestimmten Gewirre oder System von Pfostenlochresten die äußeren Pfosten zur Konstruktion der Wände und die inwendigen zur Dachkonstruktion gehören. Der Autor widerlegt die allgemeine Gültigkeit der hier angeführten Voraussetzungen mit dem Hinweis darauf, daß eine ganze Reihe urzeitlicher Bautechniken existiert hat, bei denen die Pfostenkonstruktion nur eine Ergänzungskomponente des Bauwerks bildete, daß wir urzeitliche Bauten kennen, deren Wandstellung nicht durch die lineare Reihe der Pfosten bestimmt wird, daß funktionell gleichwertige Pfosten nicht immer gleichwertige Spuren zurückgelassen haben, daß sich Bautypen vorfinden, bei denen bloß die Dachkonstruktion von Pfosten gestützt wird usw., usw. Er zeigt an einigen Beispielen besonders gut erhaltener urzeitlicher Bauten aus verschiedenen Zeitperioden (s. Abb.), daß die evtl. Erhaltung dieser Bauten bloß durch die Pfostenlochspuren in keinem Fall zu einer richtigen Rekonstruktion führen würde. Bei der Interpretation von Pfostenlochresten kommt es notwendigerweise zur Bildung von Neuformen, d. i. von Pseudohütten, die in Wirklichkeit niemals bestanden haben; solche Fälle ergeben sich besonders häufig bei der Deutung der planigraphischen Situation mehrfach besiedelter Siedlungsstätten, in denen unvollständige, vielfach überschchnittene Reste verschiedenartiger Bauten vorkommen, die ein dichtes Gewirr von Pfostenlochresten, mitunter auch zufällige ganze Reihen bilden. (Die offensichtlich bestehende Tendenz, von den erwähnten falschen Voraussetzungen auszugehen und sich so zur Annahme von „Pseudohütten“ verleiten zu lassen, hat der Autor im J. 1966 mittels eines bisher unveröffentlichten Tests im Arch. Institut der CSAV, Praha, beglaubigt. Als Grundlage für einen Teil des Tests sind die Pläne einiger ausnahmsweise besonders gut erhaltener urzeitlicher Hütten benutzt worden, deren Grundriß an Hand aufgefundener Holzreste zuverlässig festgestellt werden konnte; diesen Grundrissen sind — in der Annahme, daß sich Hütten derselben Konstruktion nur auf diese Weise, z. B. in den Lößhöden Mitteleuropas erhalten hätten — bloß die Pfostenlöcher entnommen u. einzelnen Fachleuten fortlaufend zur versuchsweisen Deutung vorgelegt worden; das Ergebnis: keine der Deutungen entsprach der Wahrheit.) Der Zwiespalt zwischen der Anordnung der Pfosten und dem Grundriß der Hütten läßt sich an Dutzenden von Fällen feststellen, in denen sich die Bauten durch mehrere

Elemente als nur durch Pfostenlochreste erhalten haben (z. B. die Schweizer Pfahlbauten, die frühmittelalterlichen Städte und gewissermaßen auch die Erd- u. halbeingetieften Hütten).

Nach Ansicht des Autors müssen bei der Interpretation der Flächenabdeckungen urzeitlicher Siedlungen die folgenden Grundsätze beachtet werden: 1. Die Siedlung muß auf hinreichend weiten Flächen freigelegt werden, denn die Deutung einer bloß teilweisen Abdeckung übersteigt immer die Grenzen der Aussagemöglichkeiten des betreffenden aufgefundenen Abschnitts; 2. es ist geboten, eine eingehende Dokumentation und 3. eine Publikation auszuarbeiten, denn die bisherige Praxis bietet in den meisten Fällen keine Möglichkeit zu überprüfen, inwieweit die vorgelegte Deutung stichhaltig ist. (Bislang bedient man sich bei der Veröffentlichung der Siedlungsforschungen zumeist statt überzeugender Argumente vielmehr optischer Trugbilder wie etwa der Einzeichnung von Interpretationslinien in die Dokumentation, der Übertragung der interpretierten Pfostenlöcher auf einen besonderen Plan oder auch der graphischen Unterscheidung der Pfostenlöcher durch Schwärzen.) 4. Eine jede Interpretation muß begründet werden, um Irrtümer zu vermeiden, die sich aus der Verwendung verschwiegener Voraussetzungen oder eines qualitativ minderwertigen Vergleichsmaterials ergeben. Nach Ansicht des Autors müssen „eindeutige“ Interpretationen (bei denen die aufgefundenen Überreste an und für sich schon eine eindeutige Charakteristik der Grundrißsituation zulassen) von „wahrscheinlichen“ unterschieden werden (d. h. von solchen, wo Analogien besser erhaltener oder vollständiger abgedeckter Objekte oder Erscheinungen aus anderen, mehr oder weniger zeitgleichen Lokalitäten eine Interpretation der aufgefundenen Überreste ermöglichen) und diese wieder von den „möglichen“ (d. h. von jenen Fällen, wenn an und für sich unerklärliche Überreste mit Hilfe zeitlich oder geographisch nicht homogener Analogien oder auf Grund von Experimenten gedeutet werden). Nur „eindeutige“ Interpretationen können als gültige Analogien benützt werden. Wahrscheinlich wird es bis auf weiteres nicht gelingen, die Grenzen der zulässigen Interpretationen absolut genau festzusetzen; es wird vorteilhafter sein, vorläufig (und zwar vor allem einmal bei den umfangreichen Grabungen, die dann weiterhin als Interpretationsnormen benützt werden) die minimale und maximale Deutung zu bestimmen; damit wird die Wirklichkeit durch den zwischen ihnen liegenden Raum lokalisiert sein. 5. Die Interpretationsvorgänge müssen revidiert und diejenigen unter ihnen aufgegeben werden, die sich aus dem unkontrollierbaren Bestreben, unzureichende Überreste an Hand des Vorhandenen zu deuten, ergaben. Sehr oft geht es auch heute noch darum, Pseudowirklichkeiten zu schaffen, die der Terminus „Interpretation“ verbirgt. Der Autor ist der Meinung, eine ernstliche Interpretation lasse sich nicht durchführen, wenn ihr nicht der Versuch vorangeht, die Aussagemöglichkeiten des betreffenden Überrestetyps in umgekehrter Aufeinanderfolge zu bestimmen, d. h. von den vollständigen Resten auf die unvollständigen überzugehen. So zeigte es sich z. B., daß die Pfostenlochreste an und für sich für eine eindeutige Interpretation nicht ausreichen (eine Ausnahme bilden unter anderem die Häuser mit Wänden aus palisadenartig dicht aneinandergereihten Pfosten); die Reste urzeitlicher Bauten sind nicht interpretierbar, wenn sie nicht noch durch andere Bauelemente belegt sind. (Mit anderen Worten: die Grundrißsituation eines Hauses kann als vollständig angesehen werden, wenn sie in der Ebene über dem Fußboden erhalten blieb; die Grundrißsituation eines im Niveau unterhalb des Fußbodens erhaltenen Hauses läßt sich nicht mit Sicherheit rekonstruieren, sofern freilich der Bau nicht zufällig so konstruiert war, daß sich die Situation im Fußbodenniveau in der erforschten Ebene des unversehrten oder farbig „lesbaren“ Untergrunds widerspiegelt). Nach Ansicht des Autors würde die ideale Art der Interpretation urzeitlicher Bauten am ehesten durch einen Vergleichsatlas gegeben sein, der sämtliche Typen völlig erhaltener primitiver Bauten (vor allem der ethnographisch oder historisch belegten neben den weit weniger zahlreichen urzeitlichen Objekten hohen Erhaltungsgrades) enthält, Bauten, die überdies in einigen Horizontalschnitten dokumentiert sind, wobei als kritische Ebene der Grundrißsituation jenes Niveau anzusehen wäre, durch das sich die Vollständigkeit der planigraphischen Situation ändert. Freilich würde auch ein solcher Atlas die Interpretation eines Gewirres von Pfostenlöchern (überdies noch unvollständig erhaltenen), auf der Mehrzahl der vielfach besiedelten, jetzt laufend „interpretierten“ Siedlungen keinesfalls ermöglichen. Für den Autor ist es eine erwiesene Tatsache, daß eine Deutung urzeitlicher Bauten, die einen speziellen Fall der archäologischen Interpretation überhaupt dar-

stellt, nicht geradewege an Hand von Überresten, die uns erhalten geblieben sind, durchgeführt werden kann, wenn wir uns nicht der Gefahr aussetzen wollen, diesen Restbestand als ein vermeintlich einstmals existierendes Ganzes hinzustellen oder ex silentio ein falsches Urteil zu fällen; bevor wir versuchen, ein ehemaliges Ganzes zu rekonstruieren, müssen wir vorerst die aufgefundenen Überreste wiederherstellen und festlegen, welche Elemente oder Erscheinungen — in Anbetracht des Grades, in welchem sich das betreffende Objekt erhalten hat, — bereits restlos zugrundegegangen sein mochten.

Das analysierte Beispiel soll im allgemeinen zeigen, daß sich die Deformation der archäologischen Interpretationen meist aus jenen geradewege gezogenen Schlüssen ergibt, bei denen von einem unbekannt wie weit erhaltenen Teil auf das Ganze geurteilt wird: das interpretierte „Ganze“ trägt dann das Gepräge des gefundenen Teils, wobei die Eigenschaften der Reste den wesentlichen Charakter des ursprünglichen Ganzen umso mehr annehmen, je geringer der Rest im Verhältnis zum einstigen Tatbestand ist. Der analysierte Fall der urzeitlichen Hütten stellt eine Probe der archäologischen Interpretation dar, an dem auch die Grenze der archäologischen Erkenntnis anschaulich charakterisiert werden kann; nach Wahrnehmung des Erhaltungszustandes der einzelnen Objekte läßt sich feststellen, daß für bestimmte Teile der zuverlässig bewiesenen Wirklichkeit keine materiellen Belege vorhanden sind (z. B. Dächer der Hütten), so daß zwar ihr Bestehen konstatiert, jedoch ihre Form nicht strikt begrenzt werden kann. Andere Erscheinungen haben sich als ein Ganzes jeweils in so geringem Maße erhalten oder bieten derartig uneindeutige Überreste, daß auf deren Interpretation verzichtet werden muß (z. B. die Heuboden auf zwei Pfosten). Die Möglichkeit einer wenigstens teilweisen Überwindung der bei der archäologischen Interpretation sich ergebenden Schwierigkeiten gewährt das Studium einer bestimmten Erscheinung ohne chronologische und geographische Beschränkung; somit schließen wir den (scheinbar) verschiedenen Erhaltungszustand ein und derselben Erscheinung aus (im Fall der urzeitlichen Hütten studieren wir z. B. das neolithische Fundmaterial ohne Unterschied ob es sich um farbige Flecke, gebrannten Ton oder erhaltenes Holz handelt). Durch die Einordnung der Überreste nach ihrem Erhaltungsgrad und durch deren Auffassung als kontinuierliche Ausdrücke ein und derselben Grundlage, können wir eine verschiedenartige Deutung der einzelnen Erhaltungsgrade ein und derselben Erscheinung verhindern.

Als eigentlichen Grund des Zwiespalts, aus dem alle charakteristischen Irrtümer und zwangsläufigen Deformationen der Aussagekraft der archäologischen Quellen über den einstigen Tatbestand hervorgehen, ist die Interpretation der sozialen und ökonomischen Totalität der verschwundenen Gesellschaft an Hand eines winzigen Bruchteils der archäologisch festgestellten Wirklichkeit anzusehen. Somit scheint die Notwendigkeit, von der bisherigen Aufteilung der historischen Disziplinen abzusehen und zum komplexen Rekonstruktionsversuch der verschwundenen Gesellschaft an Hand des gesamten einschlägigen Materials überzugehen, umso dringlicher zu sein.

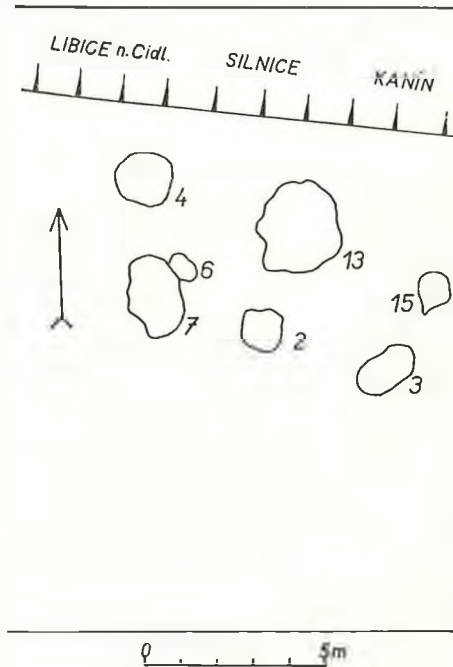
ÚNĚTICKÉ POHŘEBIŠTĚ V KANÍNĚ. Při výzkumu známého slovanského pohřebiště v západní části katastru obce Kanín (okr. Nymburk)¹ bylo objeveno v r. 1962 i únětické kostrové pohřebiště, rozkládající se v jihovýchodní části mírně vyvýšeniny, která se zvedá z inundačního území nedaleko levého břehu řeky Cidliny. Všechny 7 dosud zjištěných únětických hrobů bylo zachyceno na parc. č. 213/1,2 jižně od silnice Libice n. Cidl.—Kanín poblíž východní hranice zkoumané plochy, která v těchto místech sledovala východní okraj vyvýšeniny (obr. 1). Hroby se rýsovaly v úrovni jemného podložního písku bezprostředně pod ornici (u okraje vyvýšeniny) nebo pod šedou písčitohlinitou vrstvou. Jejich písčité, převážně světle hnědá až šedohnědá výplň, místy silně mramorovaná světlým podložním pískem, byla tmavěji zbarvena pouze v bezprostředním okolí kostry. Vlhké prostředí mělo nepříznivý vliv na stav zachování kostrového a zčásti i keramického materiálu.

Popis hrobů²:

Hrob 2/62. Hrobová jáma nepravidelného tvaru s nepravidelně sešikmenými stěnami o rozm. 118 × 121 × 50 (80) cm, orientovaná JJZ—SSV³ obsahovala na dně úplně strávenou kostru dítěte, z níž se zachovala jen sklovina několika zubů, která se po vyzvednutí rozpadla. — V místech lebky ležely 2 br. záušnice (1—2) a v severových. rohu jámy (vlevo od chodidel?) stála miska (3). (Obr. 2 : 1.)

1—2. Dvě záušnice stočené z jednoduchého silnějšího bronzového drátu kruhového průřezu (Ø 2 mm) s přeloženými konci. Vnější Ø — 42 mm (obr. 4 : 1—2). — 3. Nerekonstruovatelná hluboká miska, zachovaná ve střepech s hladkým hnědým až šedohnědým povrchem. Písčité materiálu obsahuje jemnozrnnou slídu.

Hrob 3/62. Hrobová jáma nepravidelného oválného tvaru s mírně sešikmenými stěnami o rozm. 176 × 100 × 84 (120) cm, orientovaná JZ—SV, obsahovala hůře zachovalou kostru dospělého jedince, uloženou ve skrčené poloze na pravém boku, z níž se zachovala pouze calva s mandibulou, několik žebér, kosti končetin a pánev. — Na hlavici levého humeru ležely vedle sebe 2 br. jehlice (1—2) a mezi nimi trubička

¹ Souhrnnou zprávu o starých nálezech z výzkumů J. Hellicha podal R. Turek, Slavníkova Libice, Praha 1946, 55nn. Zjišťovací výzkum tohoto pohřebiště byl zahájen v l. 1961—62 a systematicky pokračuje od r. 1966.

² Podrobný popis náleзовé situace je v náleзовé zprávě, uložené v archivu AÚ ČSAV v Praze pod čj. 1851/68.

³ Rozměry hrobové jámy jsou udány v cm v pořadí: délka × šířka × hloubka od povrchu podloží (hloubka od nynějšího povrchu). Při označení orientace hrobu nejdříve uvedena světová strana, k níž směřuje lebka. V popisu náleží rozměry předmětů jsou udány v mm.

Obr. 1. Kanín (Nymburk). Únětické pohřebiště.